

Б.С. Мухан, докторант¹

А.М. Есиркепова*, э.э.д., профессор²

А.С. Тулеметова, э.э.к., профессор¹

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті¹

Шымкент қ., Қазақстан

Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы

Мемлекеттік басқару академиясы²

Шымкент қ., Қазақстан

* - негізгі автор (хат-хабарларға арналған автор)

e-mail: essirkepova@mail.ru

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЖЕҢІЛ ӨНЕРКӘСІБІН ДАМУДЫҢ СТРАТЕГИЯЛЫҚ БАҒЫТТАРЫ

Мақалада Қазақстан Республикасының жеңіл өнеркәсібін дамытуда мемлекеттік стратегиялық құжаттардың іске асырылуы қарастырылған. Авторлар жеңіл өнеркәсіпті дамыту стратегияларын талдаумен байланысты ғалымдардың ғылыми еңбектерін қарастырған: база мен сапаны ескере отырып, отандық өнімнің бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету; шаруашылық жүргізуші субъектінің табысты қызметі үшін білікті кадрларды тарту; ішкі нарықты, жеңілдікті және кедендік жеңілдіктерді қорғау, экспортты ілгерілетуге көмек түрінде мемлекеттік қолдау және басқалар. Мақалада жеңіл өнеркәсіп өндірісінің құндық мәндегі статистикалық деректері, жалпы ішкі өнімдегі жеңіл өнеркәсіп саласының үлесі, елдің жеңіл өнеркәсіп саласының капиталына инвестициялар көлемі талданған. Авторлардың пікірінше, жеңіл өнеркәсіптің стратегиялық дамуы үшін құқықтық қамтамасыз етуге, кадрлық қамтамасыз етуге, инвестициялық және инновациялық қамтамасыз етуге, бәсекеге қабілеттілікті қамтамасыз етуге баса назар аударатын дамудың стратегиялық бағыттарын іске асыру алгоритмін қолдану қажет. Мақала авторлары жеңіл өнеркәсіптің стратегиялық бағытын дамытуға ықпал ететін нақты ұсыныстар берген: серпінді технологияларды енгізу негізінде өндірістік әлеуетті арттыру; саланы дамыту үшін мемлекеттік-жекешелік әріптестік жобаларын әзірлеу және енгізу; инвестициялық белсенділікті ынталандыру; отандық тауар өндірушілерді шет елдердің технологиялық және тауарлық тәуелділігінен қорғау жөніндегі шараларды іске асыру.

Кілт сөздер: өнеркәсіп, жеңіл өнеркәсіп, инвестиция, инновация, стратегия, құқықтық қамтамасыз ету, кадрлық қамтамасыз ету, технология, капитал, бәсекеге қабілеттілік.

Ключевые слова: промышленность, легкая промышленность, инвестиция, инновация, стратегия, правовое обеспечение, кадровое обеспечение, технология, капитал, конкурентоспособность.

Keywords: industry, light industry, investment, innovation, strategy, legal support, personnel support, technology, capital, competitiveness.

Кіріспе. Қазіргі жағдайда жеңіл өнеркәсіп халықтың тыныс-тіршілігін арттыруға, өңірлердің әлеуметтік-экономикалық даму мәселелерін шешуге, шағын және орта бизнестің қалыптасуы мен дамуына ықпал

етеді. Жеңіл өнеркәсіптің экономикалық және стратегиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі, еңбекке қабілетті халықты жұмыспен қамтудағы және жаңа геосаяси жағдайларда азаматтардың өмір сүру деңгейін артты-

рудағы маңызды рөлін ескере отырып, әлемнің жетекші елдері осы саланың дамуына ерекше назар аударады және оған айтарлықтай инвестициялық қолдау көрсетеді. Сондықтан қазіргі таңда жеңіл өнеркәсіптің алдында жаңа сын-қатерлер мен міндеттер тұр, оларды шешу қысқа мерзімді ғана емес, ұзақ мерзімді уақытқа да жаңа тәсілдерді қолдануды талап етеді.

Негізінен, бұл жеңіл өнеркәсіптің құрылымдық сәйкессіздігі, яғни қазіргі уақытта саланың ауқымы мен мүмкіндіктері өнімге деген өсіп келе жатқан сұранысты сапалы қанағаттандыру, ішкі нарықтағы отандық тауарлар үлесінің күрт төмендеуін тоқтата тұру және елдің ұлттық қауіпсіздігін жоғалту қаупінің алдын алу сияқты мәселелерді толыққанды шеше алмайтындығы себебінен болады. Тозған және моральдық тұрғыдан ескірген жабдықтар сапалы өнімнің заманауи ассортиментін шығара алмайды, сонымен қатар өндірістік жарақаттың жоғарылауына әкелетін қанағаттанарлықсыз еңбек жағдайларын жасайды.

Осыған байланысты жеңіл өнеркәсіп кәсіпорындарын дамыту стратегиясын қалыптастыру құралдарын жетілдіруге бағытталған зерттеулер жүргізу қажеттілігі ерекше өзектілікке ие болады.

Мақаланың мақсаты жеңіл өнеркәсіпті әрі қарай дамытудың стратегиялық бағыттарын анықтау болып табылады.

Зерттеу әдістері. Мақаланың теориялық және әдіснамалық негізін жеңіл өнеркәсіпті дамытуға қатысты отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектері құрады. Зерттеудің әдіснамалық негізі ретінде жүйелік және статистикалық әдістер қолданылды.

Әдебиеттік шолу. Жалпы, жеңіл өнеркәсіпті дамыту стратегияларын зерттеу және талдау мәселесіне отандық және шетелдік ғалымдар көп көңіл бөледі.

Г.Н. Сүлейменова мен А. Кунарованың пікірінше, жеңіл өнеркәсіп саласының негізгі мәселелері еңбек өнімділігінің төмендігі, технологияның әлемдік аналогтарынан

калып қою, сапа стандарттарының болмауы, маркетингтің нашарлығы болып табылады [1].

Ғалымдар атап өткен жеңіл өнеркәсіптің негізгі мәселелерін шешу отандық өнімнің бағасы мен сапасы бойынша бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етуі мүмкін.

Д.А. Еделев және С.А. Комолов жеңіл өнеркәсіпті дамыту стратегиясын қалыптастыру кезінде белгіленген басымдықтардың мақсатты иерархиясы қағидатын, атап айтқанда, инвестициялық ағындарды арттыру, өнімге сұранысты арттыру, салық салу шығындарын азайту, кадрлардың біліктілік деңгейін арттыру қажеттігін атап өтті [2].

Бұл авторлар шаруашылық жүргізуші субъектінің табысты қызметі үшін білікті кадрларды тартуға баса назар аударады.

А.Г. Литвинованың пікірінше, жеңіл өнеркәсіптің ерекшеліктерінің бірі салынған қаражаттың тез қайтарылуы болып табылады. Саланың технологиялық ерекшеліктері өндірістің жоғары ұтқырлығын қамтамасыз ететін ең аз шығындармен өнімнің ассортиментін тез өзгертуге мүмкіндік береді [3].

Көріп отырғанымыздай, жеңіл өнеркәсіп саласын дамыту ішкі нарықты қорғау, кедендік жеңілдіктер, өндірістерді технологиялық қайта жарактандыру, экспортты ілгерілетуге және персоналдың біліктілік деңгейін арттыруға көмек түрінде жан-жақты мемлекеттік қолдауды жүзеге асыру кезінде мүмкін болады.

Негізгі бөлім. Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында жеңіл өнеркәсіпті дамытудың 2019-2021 жылдарға арналған Жол картасы жұмыс істейді. Карта үш бағытты қамтиды [4]:

– бұл табиғи мақта-мата, аралас маталар, трикотаж, былғары өндірісін дамыту үшін отандық шикізат базасын нығайтуды көздейтін шикізаттық қамтамасыз ету;

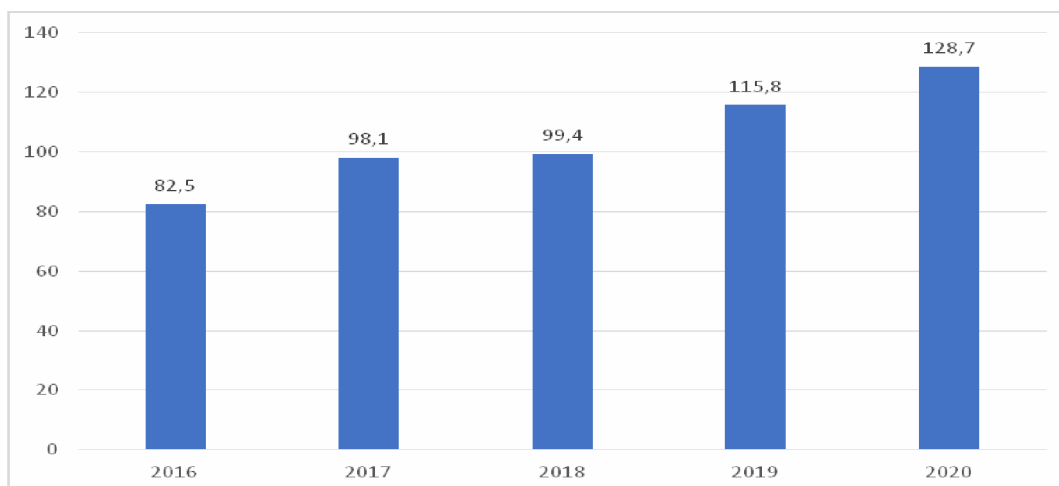
– саланы технологиялық жаңғырту. Ол тоқтап тұрған кәсіпорындарды ашу, кеңейту, қалыпқа келтіру жолымен қазіргі заманғы

технологиялық қайта бөлулерді және өндірісті басқарудың автоматтандырылған жүйелерін өсіруге бағытталатын болады;

– бұл жеңіл өнеркәсіпті қолдау үшін құқықтық саланы дамыту.

Қол жеткізуге бекітілген негізгі ныса-

налы индикаторлар экспортты (дайын өнімді) және еңбек өнімділігін ұлғайту болды. Жеңіл өнеркәсіп өндірісінің құндық мәндегі нақты көлемі едәуір дәрежеде ұлғайды (1-сурет).

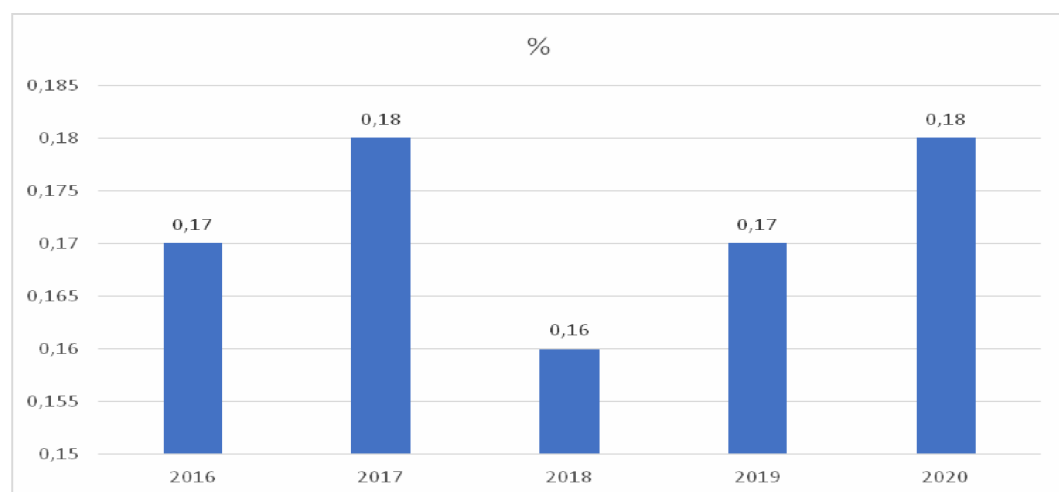

1-сурет. Жеңіл өнеркәсіптің 2016-2020 жылдар аралығындағы өндіріс көлемі (млрд теңге)*

*Авторлармен [5] негізінде әзірленген

1-суреттен көріп отырғанымыздай, жеңіл өнеркәсіп саласы бойынша өндіріс көлемі есепті кезеңдегі құндық көрсеткіштің өсу

үрдісіне ие: 2016 жылғы 82,5 млрд теңгеден 2020 жылы 128,7 млрд теңгеге дейін жоғарылаған.

2-сурет. Жеңіл өнеркәсіп саласының 2016-2020 жылдар аралығындағы жалпы ішкі өнімдегі үлесі (%)*

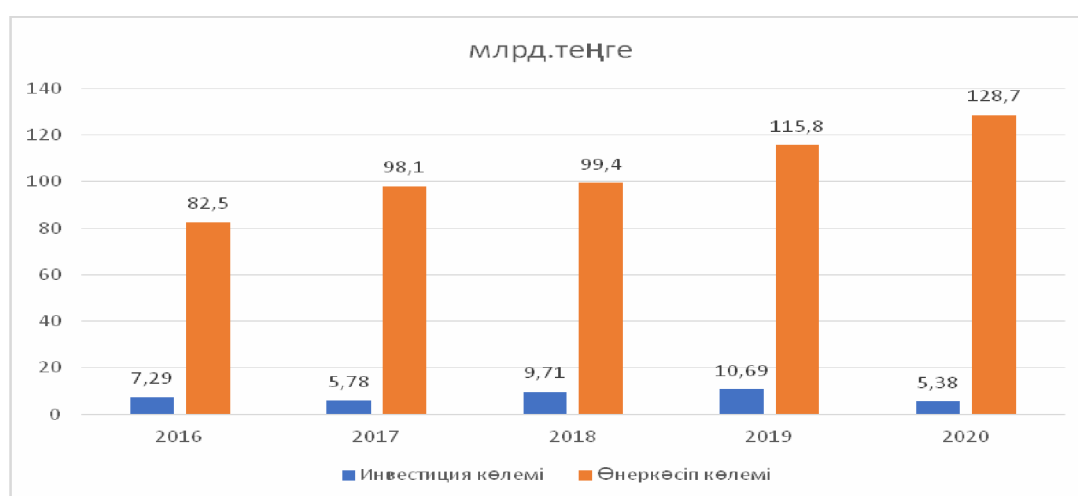
*Авторлармен [5, 6] негізінде әзірленген

Жоспарға сәйкес, жол картасы өнімнің кейбір түрлеріндегі қазақстандық қамту үлесін 2018 жылға қарай 40%-ға дейін, ал 2021 жылға қарай 60%-ға дейін арттыруға ықпал етуі тиіс болды. Сонымен қатар, алдымен 861 жұмыс орны, содан кейін тағымың жұмыс орны құрылады. 2021 жылға қарай ЖІӨ-дегі жеңіл өнеркәсіптің үлесі 1%-дан асады деп жоспарлануда.

Алайда, көрсетілген кезеңдердегі өндіріс көлемінің дұрыс өсуіне қарамастан, жалпы ішкі өнімдегі жеңіл өнеркәсіп саласының үлесі бүгінгі күнге дейін 0,16-0,18%-

да айтарлықтай төмен деңгейде қалып отыр (2-сурет).

Елдің жеңіл өнеркәсіп саласының капиталына инвестициялар көлемі 2020 жылы 5 млрд теңгеден асты, бұл 2019 жылмен салыстырғанда екі есе аз (3-сурет). Бұл мәселе 2020 жылы жаңа жобаларға және саладағы қолданыстағы жобаларды жаңғыртуға инвестициялар аз болғандығымен түсіндіріледі. Сонымен бірге, инвестициялар киім өндірісінде 2 есе артты, онда кәсіпорындардың өз қаражаттары тартылған.

3-сурет. 2016-2020 жылдар аралығындағы жеңіл өнеркәсіпке салынған инвестиция мен өнеркәсіп көлемі (млрд теңге)*

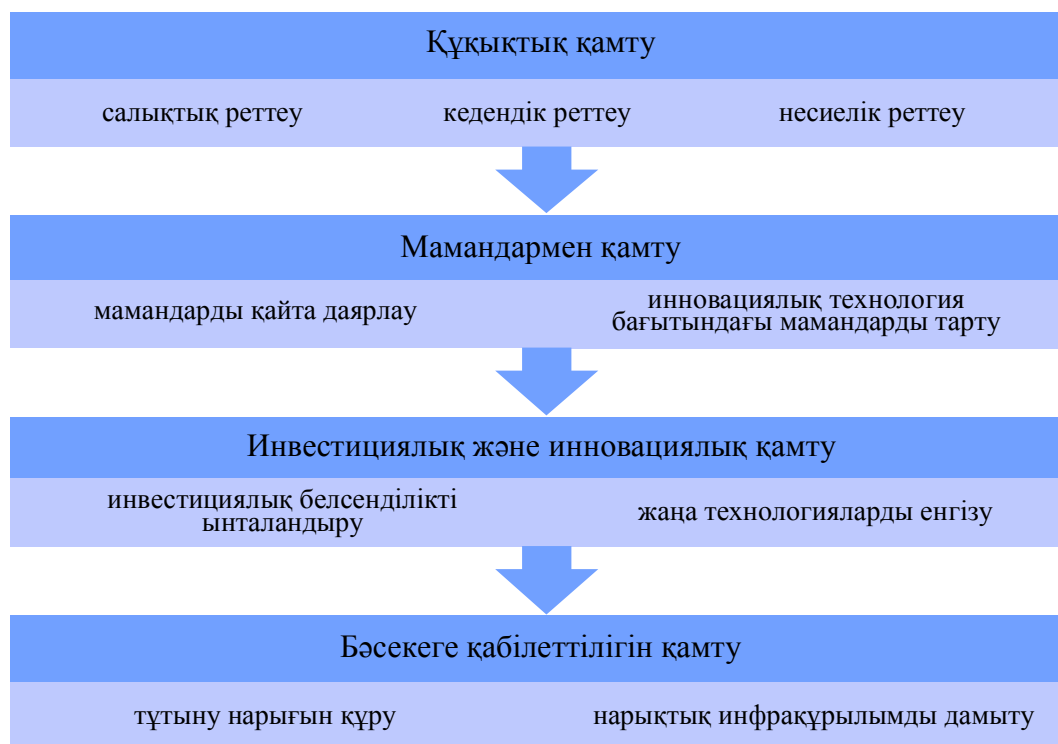
**Авторлармен [7] негізінде әзірленген*

3-суреттегі мәліметтерге сәйкес, жеңіл өнеркәсіпке инвестициялардың аздығына қарамастан, өндіріс көлемінің өсу қарқыны жақсы. Бұл мемлекеттің бюджеттік қолдауымен нәтиже одан да үлкен болады дегенді білдіреді.

Мемлекеттік саясат шеңберінде өнеркәсіптік кәсіпорындарда инновациялық өнім шығару жөніндегі жобаларға инвестициялық салымдар көлемінің ұлғаюы экономиканың инновациялық бағытқа көшу векторы ретінде ұсынылады. Бірақ кәсіпорын үшін оның нарықтағы орны неғұрлым ба-

сым болатындығын ескере отырып, инновациялық өнімді шығару жаңа нарықтарға шығуға мүмкіндік береді, нәтижесінде кәсіпорынның табыстылығы мен инвестициялық тартымдылығының артуы нарықта бәсекеге қабілетті орынды қамтамасыз етеді.

Жеңіл өнеркәсіпті стратегиялық дамыту үшін құқықтық қамтуға, кадрлық қамтуға, инвестициялық және инновациялық қамтуға, бәсекеге қабілеттілікті қамтуға баса назар аударатын дамудың стратегиялық бағыттарын іске асыру алгоритмін қолдану қажет (4-сурет).

4-сурет. Жеңіл өнеркәсіпті дамытудың стратегиялық бағыттарын іске асыру алгоритмі*

*Авторлармен әзірленген

Жеңіл өнеркәсіпті дамытудың стратегиялық бағыттарын іске асырудың әзірленген алгоритмі мыналарды қамтиды:

– құқықтық қамту: отандық өндірушілердің ішкі нарықтағы орнықты жағдайын заңнамалық қамтамасыз ету, кеден және несие саясатын жетілдіру, өнім экспортын ынталандыру;

– мамандармен қамту: ашық нарық жағдайында өндіріс пен бизнесті шебер жүргізуге қабілетті еңбек ресурстарын молықтыру, жұмысшыларды, менеджерлер мен басқарушы кадрларды даярлау және қайта даярлау жүйесін дамыту;

– инвестициялық және инновациялық қамту: инвестициялық белсенділікті ынталандыру, ҒЗТКЖ тиімділігін арттыру және ғылымды қажетсінетін өндірістерді дамыту, инновациялық даму қорларын және шетелдік инвестицияларды тарту;

– бәсекеге қабілеттілікті қамту: өрке-

ниетті тұтыну нарығын және нарықтық инфрақұрылымды қалыптастыру, жақын және алыс шетелдермен коммерциялық байланыстарды дамыту.

Қорытынды. Сонымен, жеңіл өнеркәсіп саласын дамыту үшін мынадай стратегиялық бағыттарды ұсынуға болады:

– серпінді технологияларды енгізу негізінде жеңіл өнеркәсіптің өндірістік әлеуетін арттыру және кәсіпорындардың инновациялық қызметін жандандыруды қамтамасыз ететін жаңа жоғары өнімді өндірістерді құру;

– саланы дамыту үшін, тұтыну тауарларының өркениетті нарығын құру және оның инфрақұрылымын дамыту бойынша мемлекеттік-жеке меншік әріптестік жобаларын әзірлеу және енгізу;

– инвестициялық белсенділікті ынталандыру, инновациялық өндірістің тиімділігін арттыру және ғылымды қажетсінетін

өндірістерді дамыту, инновациялық даму елдердің технологиялық және тауарлық қорларын тарту; тәуелділігінен қорғау жөніндегі шараларды – отандық тауар өндірушілерді шет іске асыру.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Сулейменова Г.Н., Кунаров А. Инновации в легкой промышленности Казахстана // Научное обозрение. Экономические науки. – 2016. – №1. – С. 91-93.
2. Еделев Д.А., Комолов С.А. Совершенствование стратегических инструментов развития предприятий легкой промышленности // Бизнес в законе. – 2013. – №4. – С. 76-79.
3. Литвинова А.Г. Анализ ситуации в Российской легкой промышленности // Вестник РУДН. Серия экономика. – 2014. – №2. – С. 16-26.
4. Новая дорожная карта по развитию легкой промышленности до 2021 года презентована в Астане. <https://atameken.kz/ru/news/26654-novaya-dorozhnaya-karta-po-razvitiyu-legkoj-promyshlennosti-do-0-goda-prezentovana-v-astane>.
5. Основные показатели работы промышленности Республики Казахстан (2020) // <https://stat.gov.kz/official/industry/151/statistic/5>
6. Объем ВВП Республики Казахстан за 2016-2020 годы. <https://stat.gov.kz/search>
7. Об инвестициях в основной капитал в Республике Казахстан (2020). Официальный сайт Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан. <https://stat.gov.kz/api/getFile/?docId=ESTAT401072>.

REFERENCES

1. Sulejmenova G.N., Kunarov A. Innovacii v legkoj promyshlennosti Kazahstana [Innovations in the light industry of Kazakhstan] // Nauchnoe obozrenie. Jekonomicheskie nauki. – 2016. – №1. – S. 91-93 [In Russian].
2. Edelev D.A., Komolov S.A. Sovershenstvovanie strategicheskikh instrumentov razvitija predpriyatij legkoj promyshlennosti [Improvement of strategic tools for the development of light industry enterprises] // Biznes v zakone. – 2013. – №4. – S. 76-79 [In Russian].
3. Litvinova A.G. Analiz situacii v Rossijskoj legkoj promyshlennosti [Analysis of the situation in the Russian light industry] // Vestniko RUDN. Serija Jekonomika. – 2014. – №2. – S. 16-26 [In Russian].
4. Novaja dorozhnaja karta po razvitiju legkoj promyshlennosti do 2021 goda prezentovana v Aстане [A new roadmap for the development of light industry until 2021 was presented in Astana] // <https://atameken.kz/ru/news/26654-novaya-dorozhnaya-karta-po-razvitiyu-legkoj-promyshlennosti-do-0-goda-prezentovana-v-astane> [In Russian].
5. Osnovnye pokazateli raboty promyshlennosti Respubliki Kazahstan (2020) [Key performance indicators of the industry of the Republic of Kazakhstan (2020)]. <https://stat.gov.kz/official/industry/151/statistic/5> [In Russian].
6. Ob#em VVP Respubliki Kazahstan za 2016-2020 gody [The volume of GDP of the Republic of Kazakhstan for 2016-2020] // <https://stat.gov.kz/search> [In Russian].
7. Ob investicijah v osnovnoj kapital v Respublike Kazahstan (2020) [About investments in fixed assets in the Republic of Kazakhstan (2020)]. Oficial'nyj sajt Bjuero nacional'noj statistiki Agentstva po strategicheskomu planirovaniju i reformam Respubliki Kazahstan. <https://stat.gov.kz/api/getFile/?docId=ESTAT401072> [In Russian].

Б.С. Мухан, А.М. Есиркепова, А.С. Тулеметова

**СТРАТЕГИЧЕСКИЕ НАПРАВЛЕНИЯ
РАЗВИТИЯ ЛЕГКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ КАЗАХСТАНА**

Аннотация

В статье рассматривается реализация государственных стратегических документов в развитии легкой промышленности Республики Казахстан. Авторами рассмотрены научные труды ученых, связанные с анализом стратегий развития легкой промышленности: обеспечение конкурентоспособности отечественной продукции с учетом цены и качества; привлечение квалифицированных кадров для успешной деятельности хозяйствующего субъекта; государственная поддержка в виде защиты внутреннего рынка, льготных и таможенных послаблений, помощи в продвижении экспорта и другие. В статье проанализированы статистические данные производства легкой промышленности в стоимостном выражении, доля отрасли легкой промышленности в валовом внутреннем продукте, объем инвестиции в капитал отрасли легкой промышленности страны. По мнению авторов, для стратегического развития легкой промышленности необходимо применить Алгоритм реализации стратегических направлений развития, который акцентирует внимание на правовое обеспечение, кадровое обеспечение, инвестиционное и инновационное обеспечение, обеспечение конкурентоспособности. Авторами статьи предложены конкретные рекомендации, способствующие развитию стратегического направления легкой промышленности: повышение производственного потенциала на основе внедрения прорывных технологий; разработка и внедрение проектов государственно-частного партнерства для развития отрасли; стимулирование инвестиционной активности; реализация мер по защите отечественных товаропроизводителей от технологической и товарной зависимости зарубежных стран.

B. Mukhan, A. Yessirkepova, A. Tulemetova

**STRATEGIC DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF THE LIGHT
INDUSTRY OF KAZAKHSTAN**

Annotation

The article considers the implementation of state strategic documents in the development of light industry of the Republic of Kazakhstan. The authors examine the research of scientists related to the analysis of strategies for the development of light industry: ensuring the competitiveness of domestic products, taking into account price and quality; attracting qualified personnel for the successful operation of an economic entity; state support in the form of protection of the domestic market, preferential and customs exemptions, assistance in promoting exports and others. The article analyzes the statistical data of the production of light industry in value terms, the share of the light industry in the gross domestic product, the volume of investment in the capital of the light industry of the country. According to the authors, for the strategic development of light industry, it is necessary to apply an algorithm for the implementation of strategic development directions which focuses on legal support, personnel support, investment and innovation support, ensuring competitiveness. The authors of the article propose specific recommendations that contribute to the development of the strategic direction of light industry: increasing production potential through the introduction of breakthrough technologies; developing and implementing public-private partnership projects for the development of the industry; stimulating investment activity; implementing measures to protect domestic producers from technological and commodity dependence of foreign countries.

